

Somkuti Gabriella
(1929–2013)

Életének 84. esztendejében elhunyt Somkuti Gabriella. Villódzóan színes, csodálatosan gazdag személyiség volt.

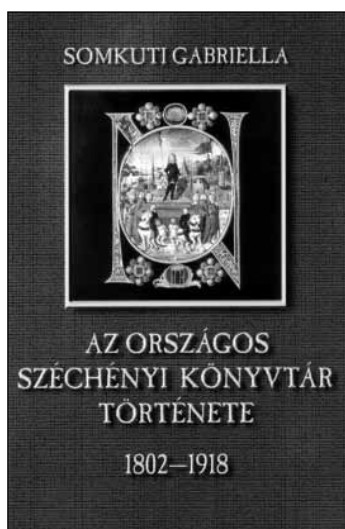
Egy rosszul sikerült, igen rövid ideig tartó házasság után haláláig maga maradt, egyedül élt. Azaz dehogy élt egyedül. Mindenkor igen nagy társaság vette körül, és éppen nem csak sok évtizedes munkahelyének, az Országos Széchényi Könyvtárnak munkatársai tartották vele a kapcsolatot, jártak fel hozzá, találkoztak vele, hanem a magyar könyvtárügy szinte minden területéről voltak meghitt, biztos ismeretségei, barátságai. De nem csak a könyvtárügy területére terjedtek ki kapcsolatai. Igen sok történést és irodalmárt ismert, köztük olyan kiemelkedő nagyságokkal is szoros kapcsolatban volt, mint például az akadémikus Engel Pál. Sokat és sokfelé járt, fellelhető volt a Gellért szálloda éttermében vagy sörözőjében, kiskocsmákban, ahová barátai hívták meg, vagy épp sportrendezvények lelátóin. Igen, mert jóllehet, legfőbb szenvedélye az olvasás volt, a sport is érdekelte, bár nem éppen a futball. Szép és gazdag élete volt, amit idős korára csak szemének súlyos megromlása árnyékkolt be. De ezzel az olvasó, a szenvedélyesen olvasó ember számára talán legtragikusabb bajjal is megküzdött, illetve folyamatosan küzdött. A legkülönbözőbb olvasást segítő eszközöket szerezte be és használta, számomra követhetetlenül bonyolult nagyító-kombinációkat alkalmazva és használva, hogy olvashasson – mindhalálíg.

Azt írtam volt, hogy villódzóan színes egyéniség volt. Most magamra kell cáfolnom. Hiszen Somkuti Gabriella elsősorban szürke eminenciás volt, az Országos Széchényi Könyvtár szürke eminenciása. Sok-sok éven át vezette, irányította a nemzeti könyvtár igazgatási osztályát. Nos, osztályvezetőnek lenni egy olyan hatalmas intézményben mint a nemzeti könyvtár, nem éppen kiemelkedő stallum. Több tucatnyi társa van. Azonban egészen más az igazgatási osztályt vezetni, mint bármely más szakosztályt. Az igazgatási osztály vezetője valóban szürke eminenciás. Ő és a vezetése alatt álló kicsiny stáb készít elő minden tervet, anyagot, vitatémát, ami megtárgyalásra kerül a vezetői értekezleteken, ahol a főigazgató, a főigazgatóhelyettes(ek), a különböző igazgatók és főosztályvezetők, valamint az épp fennforgó témákban érintett munkatársak és szakértők tanácskoznak. Ez az előkészítés va-

lami hihetetlenül bonyolult és összetett feladat. Ismerni – és persze pertraktálni – kell az értekezletre az összes előzményt, ezek száma pedig légió. Elő kell terjeszteni a kérdéskör kapcsán felmerülő, felmerülhető szakmai és jogi problematikát, fel kell sorolni a lehetséges (és persze a lehetetlen) alternatívákat, szinte sugallni kell a megoldások lehetséges módozatait, illetve dehogyan kell, dehogyan lehet sugallni az ilyesmit, épp csak sejtetni lehet, hogy mi lehetséges és kívánatos, mi aligha lehetséges, bár talán kívánatos lenne, minek mi lehet a következménye, milyen döntés milyen folyományokkal járhat stb. Iszonyú nagy munka ez, ráadásul hatalmas ismeretanyagot feltételező. Nemcsak a szakmai kérdésekben, a könyvtárügyi, könyvtár-politikai kérdésekben való hatalmas jártasságot kíván, de a jogszabályok, a sokszor a könyvtárügytől távoli területek rendelkezéseinek ismeretét is. Somkuti Gabriella megfelelt, kiemelkedő módon megfelelt ezeknek a követelményeknek. Az ilyenféle előkészítő munkának persze viszonylag csekély nyoma marad. De ha valaki áttekinthető az Országos Széchényi Könyvtár irattárát, egy hatalmas életműre elegendő anyagot találna – Somkuti Gabriellától.

A szürke eminenciásról szólva nem tudom megállni, hogy – sokak nyomán – én is el ne mondjak egy anekdotát (nem valódi anekdota, inkább hiteles történet) Eötvös Józsefről. Amikor Ferenc József magához rendelte a magyar miniszterelnököt, Andrássy Gyulát, az Eötvös társaságában vonatra szállt. Bécsig volt idő bőségesen, azalatt megtudakolta társától, végül is milyen ügyben utaznak Bécsbe. Eötvös részletesen beszámolt az ügy meritumáról. Amikor Andrássy az iránt érdeklődött, milyen álláspontot célszerű ebben az ügyben kialakítani, érvényesíteni, Eötvös azt is részletesen elmagyarázta. Majd, immár az uralkodó előtt – Eötvös mondta volt – Andrássy zseniálisan képviselte az ügyet, meg- és elnyerve az uralkodó tetszését is. Nos, valami ilyesmit tett huzamosan Somkuti Gabriella is, a különböző Andrássyék mellett, mögött, szinte láthatatlanul.

Somkuti Gabriella nem könyvtárosnak készült, történész szeretett volna lenni. Mint nemzedékének annyi társát, őt sem engedték azzá válni, amivé válni óhajtott, könyvtáros lett belőle. Remek, igazi könyvtáros. Kitanulta, a legfelsőbb szinten a szakmát. És – mint láttuk – ismereteit a legfelső szinten gyakorolta. Ám nem halt ki belőle a történész sem. Amikor az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Múzeum alapításának 200. évfordulója kapcsán igény mutatkozott egy, a nemzeti könyvtár történetét feldolgozó munkára, Somkuti Gabriella volt az első, aki szóba jöhetett mint szerző. A természetes az lett volna, ha az 1918-tól napjainkig tartó időszakot választja, benne azt a korszakot is, amelynek ő volt egyik kulcsszereplője. De nem, ő az első, az alapítástól 1918-ig tartó lustrumot választotta. Részbe lehetett ebben annak is, hogy magáról, az ő időszakáról nem kívánt írni. Az öndokumentációhoz soha semmiféle érzelme nem volt. Szinte betegesen irtózott az egyébként mindenkinek oly jóleső öndicsérettől. De

volt – talán – valami más is e választás mögött. Az OSZK legelső időszakáról készült egy magisztrális, több mint félezer oldalas monográfia (a szerző nagydoktori címet nyert vele), Berlász Jenő tollából. Ez az opusz talán kihívást jelentett Somkuti Gabriella számára. Összefoglalása (*Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1918*, Bp., 2002.) egészen más, mint Berlászé. A Domanovszky-tanítvány nagy történésze egészen a klasszikus pozitívizmus szellemében és gyakorlatában született. Somkuti – a sokszorosan rövidebb terjedelem ellenére – hatalmas európai művelődési és könyvtártörténeti tablót rajzol, e tabló előterében jeleníti meg az Országos Széchényi Könyvtárat. Igazi nagy történészi produkció a mű; forgatván óhatatlanul arra kell gondolnunk, hogy – a korszak minden gonoszsága ellenére – Somkuti ifjúkori álma valóra vált: igazi történészként búcsúzhatott a világtól.

De van még valami sokáig rejtegetett titka is a Somkuti-életműnek. Legjobb ismerői sem sejtették, hogy Gabriella költő. Már jócskán nyugdíjasként jelent meg első verseskötete. Nagy feltűnést nem keltett, de az értők körében sikere volt, nem akármilyen irodalmárok méltatták meleg hangon, nagyrabecsüléssel. Az első kötetet továbbiak követték, az idős Somkuti jelentős költőnek bizonyult. Vezető folyóiratok sem zárkóztak el versei közlésétől.

Említettük, hogy Somkuti Gabriella szinte sohasem szólt önmagáról – a versek persze kivételek. Volt azonban egy kislánycori élménye, amelyről szívesen vallott. Annak idején, egy nagyobb társaságban maga Teleki Pál kérte fel táncolni. Ez az élmény késő öregkoráig frissen maradt meg Somkuti emlékezetében. Ha, az ő mindenkor megőrzött hite értelmében odafent találkozónak, a nagy államférfi bizonynyal a legnagyobb szeretettel fogja fogadni az őerte kislánycént annyira rajongó Gabriellát. Úgy legyen!

Vajda Kornél